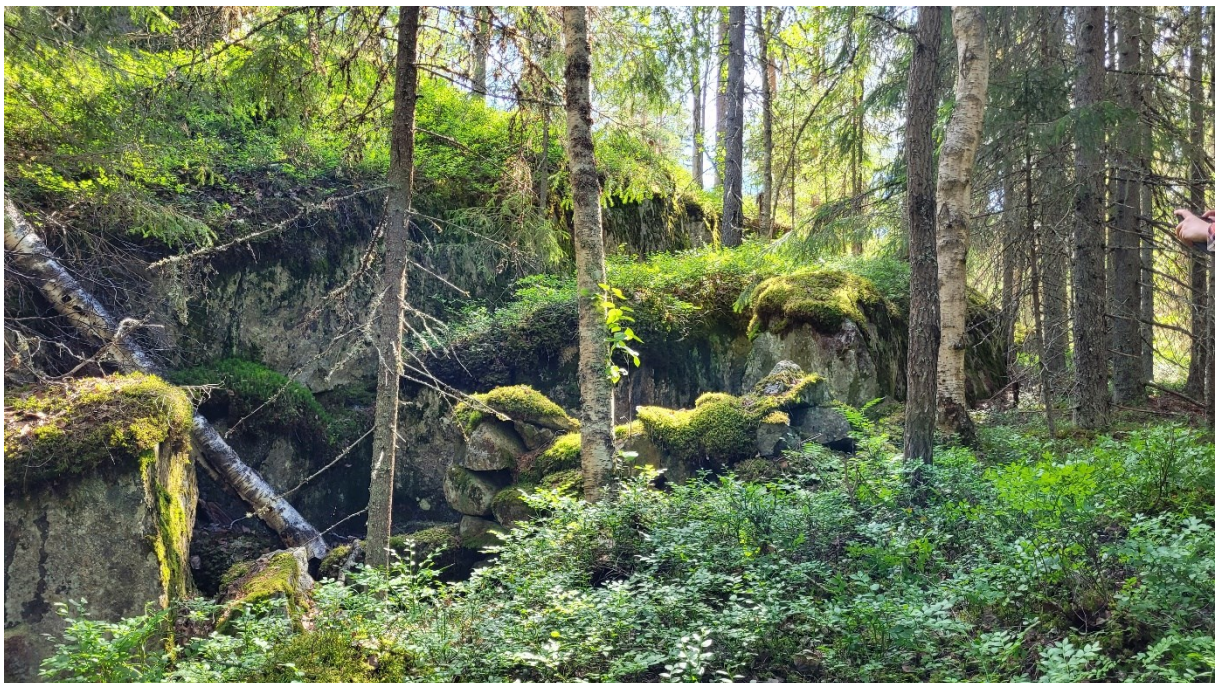

VÄSTERNORRLANDS MUSEUM

Arkeologisk utredning steg 1 inför luft och markkabel, 2024 i Nordmaling

Lögdeå 3:149 m.fl., Nordmaling socken och kommun, Ångermanland,
Västerbottens län

Rapport 2025:01
Ida Lundberg

Arkeologisk utredning steg 1 inför luft och markkabel, 2024 i Nordmaling

Rapport nr: 2025:01 Västernorrlands museum

Framsidesbild: Skyttevärn, L2024:3457. Foto från V.

Västernorrlands museum

Murbergsvägen 31

871 50 Härnösand

www.vnmuseum.se

ISSN 2000-0111

© 2024 Västernorrlands museum, Härnösand.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY

Kartor: Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriverket, I2018/00090, © Riksantikvarieämbetets kulturmiljöregister (KMR)

Maps throughout this report were created using ArcGIS® software by Esri. ArcGIS® and ArcMap™ are the intellectual property of Esri and are used herein under license. Copyright © Esri. All rights reserved.

For more information about Esri® software, please visit www.esri.com.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Syfte.....	5
Områdesbeskrivning	6
Topografi och naturlandskap	6
Områdets fornlämningsmiljö	9
Tidigare arkeologiska undersökningar	12
Metod	12
Resultat och diskussion.....	12
Steg 1-utredning.....	12
Återbesökta lämningar	18
Steg 2-lägen	21
Rekommendation.....	21
Tekniska och administrativa uppgifter	22
Arkivhandlingar.....	22
Referenser	23
Historiska kartor	23
Bilaga 1. Registrerade lämningar.....	24
Bilaga 2. Fotolista.....	25

Sammanfattning

Västernorrlands museum genomförde den 8-9 juli 2024 en arkeologisk utredning i Nordmaling, Nordmalings kommun. Utredningen föranleddes av att Vattenfall Eldistribution AB planerar att gräva markkabel samt luftkabel i området. Arbetet inleddes med en översiktlig kartstudie som omfattade såväl historiska som moderna kartor. Efter förarbetet genomfördes en arkeologisk fältinventering.

Utredningsområdet bestod till stora delar av skogsmark med inslag av slyskog, barrskog, sumpskog, våtmarksängar, hållmark och störd mark efter byggnationerna av Botniabanan. Vid utredningen återbesöktes 3 sedan tidigare kända lämningar, vilket var stenbrotten L1938:5976 och L1938:6051 vid Rundvik samt Skog och historialämningen 3000215 (stenbrott).

Utredningen resulterade i 5 nya övriga kulturhistoriska lämningar i form av 1 brott/täkt (granitbrott) och 4 militära anläggningar övrigt (skyttevärn). Det nyregistrerade granitbrottet och den tidigare registrerade skog och historialämningen (stenbrott 3000215) har troligen använts för att bryta sten till den militära övningsverksamheten i området.

Två ytor pekades ut som intressanta för vidare undersökningar i en steg 2-utredning.

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att ta reda på om tidigare okända forn- och kulturlämningar fanns inom utredningsområdet och i så fall dokumentera och avgränsa dessa. Utöver synliga lämningar skulle även steg 2-lägen med hög potential för att finna fornlämningar under mark pekas ut.

Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder. Resultaten ska också kunna användas som underlag i verksamhetsutövarens planering.

Figur 1: Översikt över förundersökningsområdet.

Områdesbeskrivning

Topografi och naturlandskap

Utredningsområdet (uo) utgjordes av ett 0,2 km² stort område fördelat på en 5,6 km lång. Området ligger som närmast 300 m NNÖ om Olofsfors bruk och korsas både av Leduån och Lögdeälven.

Uo (utredningsområdet) S del ligger mellan 1-5 m.ö.h. och är mycket flackt. Området utgörs delvis av blöta strandängar bevuxna med vass och slybevuxna örtrika sumpskogar. Marken i dessa partier var delvis sandig till lerig. Resterande del av området var bevuxna med yngre slyskog/barrskog på fuktig silt och moränmark. I området fanns även några mindre partier

med torr, blockig moränmark som var bevuxen med yngre barrskog med en undervegetation av bärris. Stora delar av marken i området visade tecken på att ha störts av byggnationerna av Botniabanan.

Figur 2: Våtmark i områdets mellersta del. Foto från V.

Figur 3: Tät ung tallskog i områdets mellersta del. Fotot från V.

Uo:s N del ligger mellan 5-38 m.ö.h. och innefattar främst svagt SÖ-sluttande till flack torr moränmark bevuxen med barrskog. I de N delarna finns hållmark och mindre berg och allra längst i N är ett parti med postglacial sand och en mindre sandås. I de S delarna bestod marken av fuktig till blöt moränmark som var bevuxen med granskog och yngre slyskog. Undervegetationen bestod främst av bärris i de torrare partierna och örter i de blötare delarna.

Figur 4: Områdesbild, klipporna/bergen i N delen nära stridsvärnen. Foto från NV.

Områdets fornlämningsmiljö

Uo ligger mellan 1-38 m.ö.h., under högsta kustlinjen (hk), vilket betyder att området som äldst varit kustbundet kring 200 f.Kr. Stora delar av uo ligger inom 1 km avstånd från eller vid Leduån och Lögdeälven som troligen nyttjats till fiske och som färdled under historisk och förhistorisk tid.

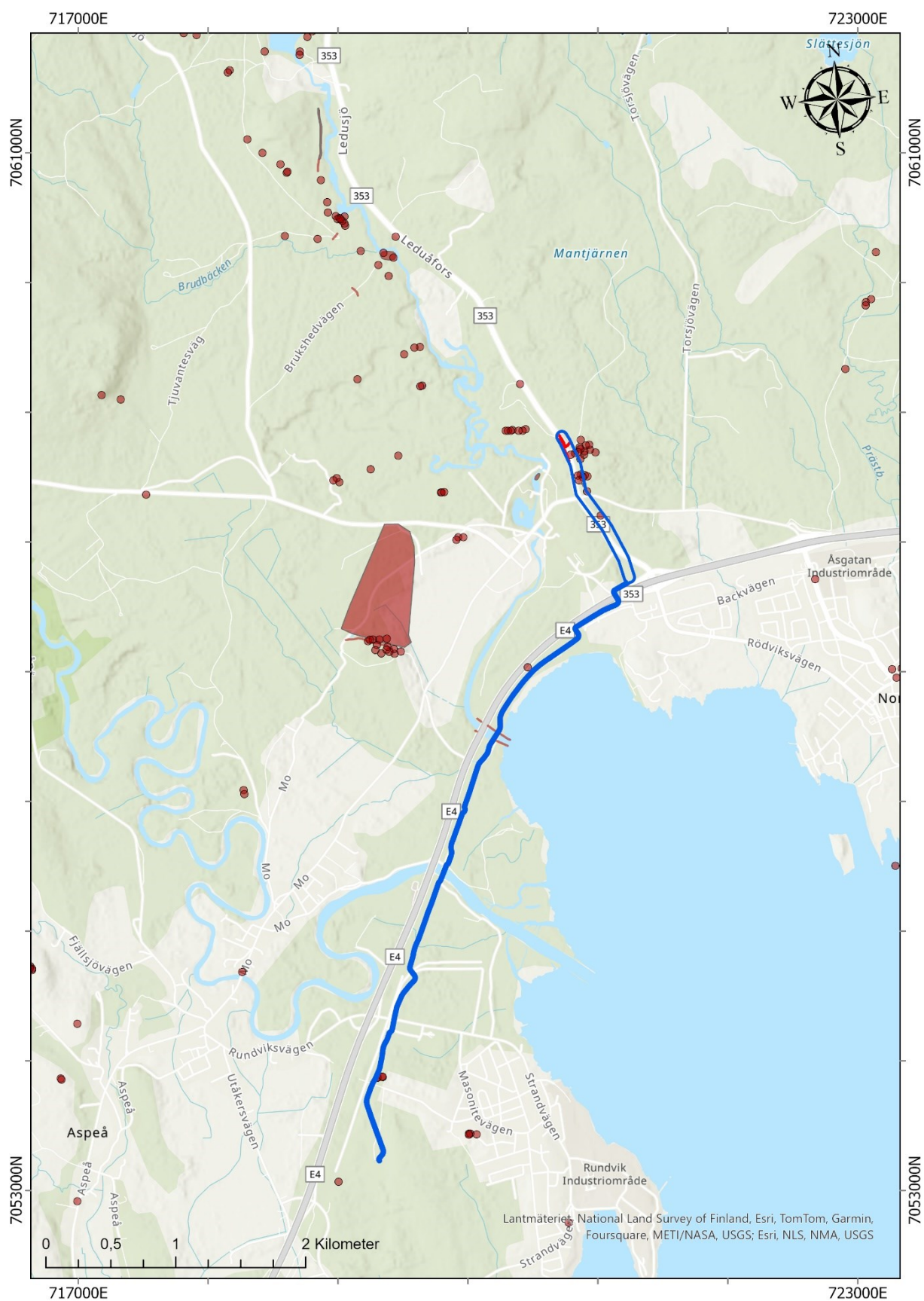
Det finns inte några fornlämningar inom undersökningsområdet, men ett flertal övriga kulturhistoriska lämningar i form av stridsvärn, stenbrott och en hamnanläggning.

Uppströms längs Leduån, finns ett flertal fornlämningar registrerade i form av fångstgropar, kolningsanläggningar, vägmärken, boplatzgropar och boplatser. Kolbottnarna i området är registrerade som fornlämningar på grund av närheten till Olofsfors bruk. Bruket har anor tillbaka till 1600-talet och har högst troligt präglat området genom århundradena.

Även NNÖ om uo finns ett flertal fornlämningar bestående av en stensättning och fler fångstgropar. Kring hela uo finns spridda vägmärken och fornlämningsliknande lämningar.

Det finns även övriga kulturhistoriska lämningar i området bestående av husgrunder och kolbottnar.

Enligt generalstabskartan från år 1920 har området inte förändrats nämnvärt under de senaste 100 åren. Odlingsmark, gårdar och skogsmark är relativt oförändrade inom och intill uo.

Figur 5: Översikt över förundersökningsområdet med närbelägna fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar.

Tidigare arkeologiska undersökningar

2023 genomförde Västerbottens museum en arkeologisk utredning på fastigheten Mo 3:85, strax V om uo. Vid undersökningen påträffade 5 kolbottnar som bedömdes vara fornlämningar eftersom de antogs höra till verksamheten vid Olofsfors bruk (Hellsten 2023).

Metod

Innan fältarbetet genomfördes excerpering i form av kartstudier av befintligt kartmaterial (ekonomiska kartan, Lantmäteriets historiska kartor, jordartskartor, höjddata) samt tidigare gjorda arkeologiska undersökningar i närområdet. Kartorna studerades för att finna eventuella lämningar och lägen innan fältarbetet startade, för att kunna planera ambitionsnivån i områdets olika delar. Arbetet delades in i en hög och en låg takt beroende på dess byråmässiga potential. Exempelvis undersöktes höjderna i uo 1 med hög ambitionsnivå på grund av möjligheten att finna boplatslämningar.

Fältarbetet genomfördes genom att avsöka undersökningsområdena okulärt och med en jordsond. Jordsond användes för att undersöka hur jordlager ser ut under markytan vid misstanke om fornlämning. Jordsond är även ett effektivt redskap för att bedöma osäkra lämningar, spåra konstruktionsdetaljer och tolka jordartsskikten.

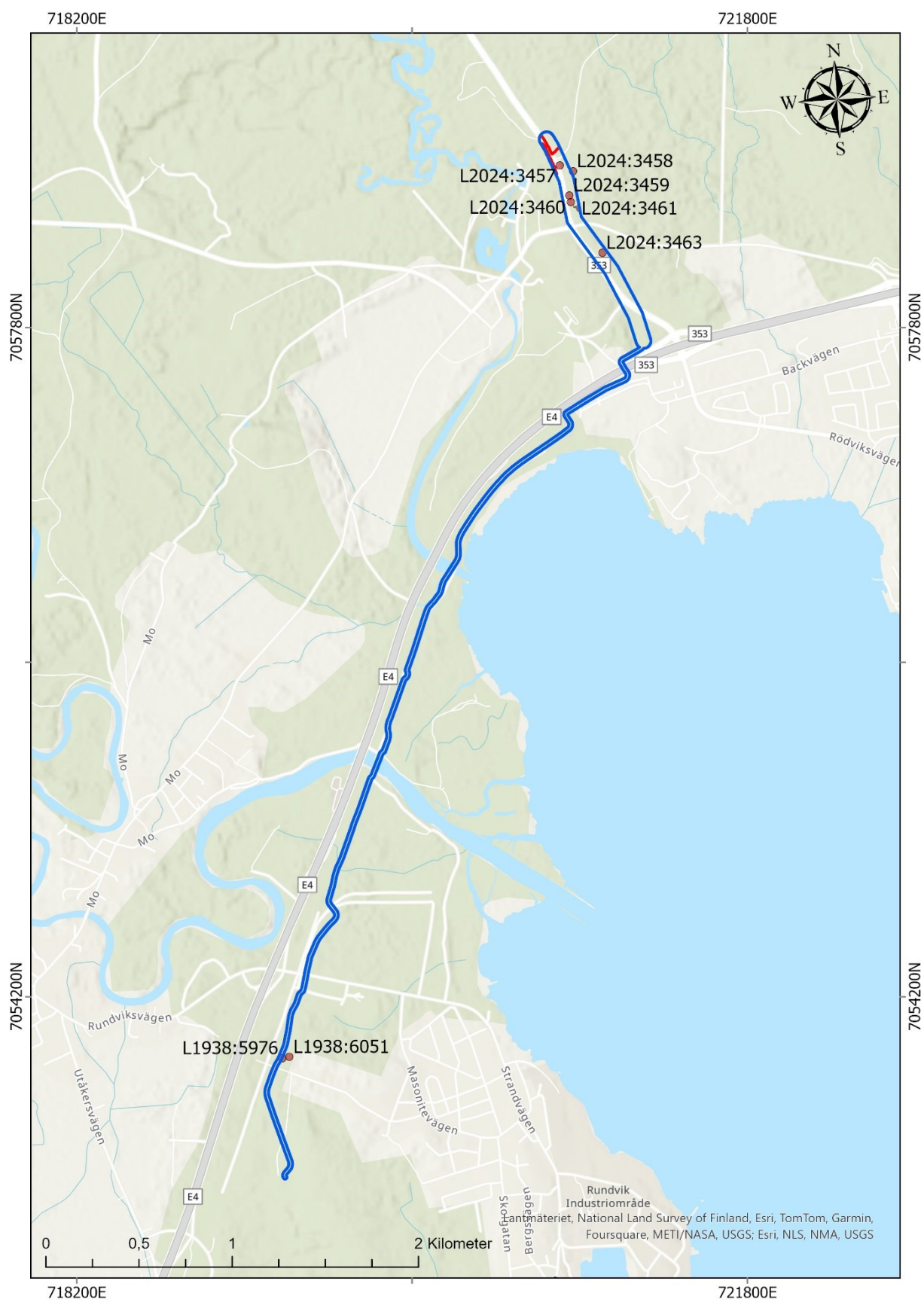
Samtliga lämningar mättes in med Riksantikvarieämbetets fältapplikation Fältreg. Lämningarna och undersökningsområdena dokumenterades och fotograferades. Lämningsbeskrivningarna finns sammanfattade i tabellform i bilaga 1.

Resultat och diskussion

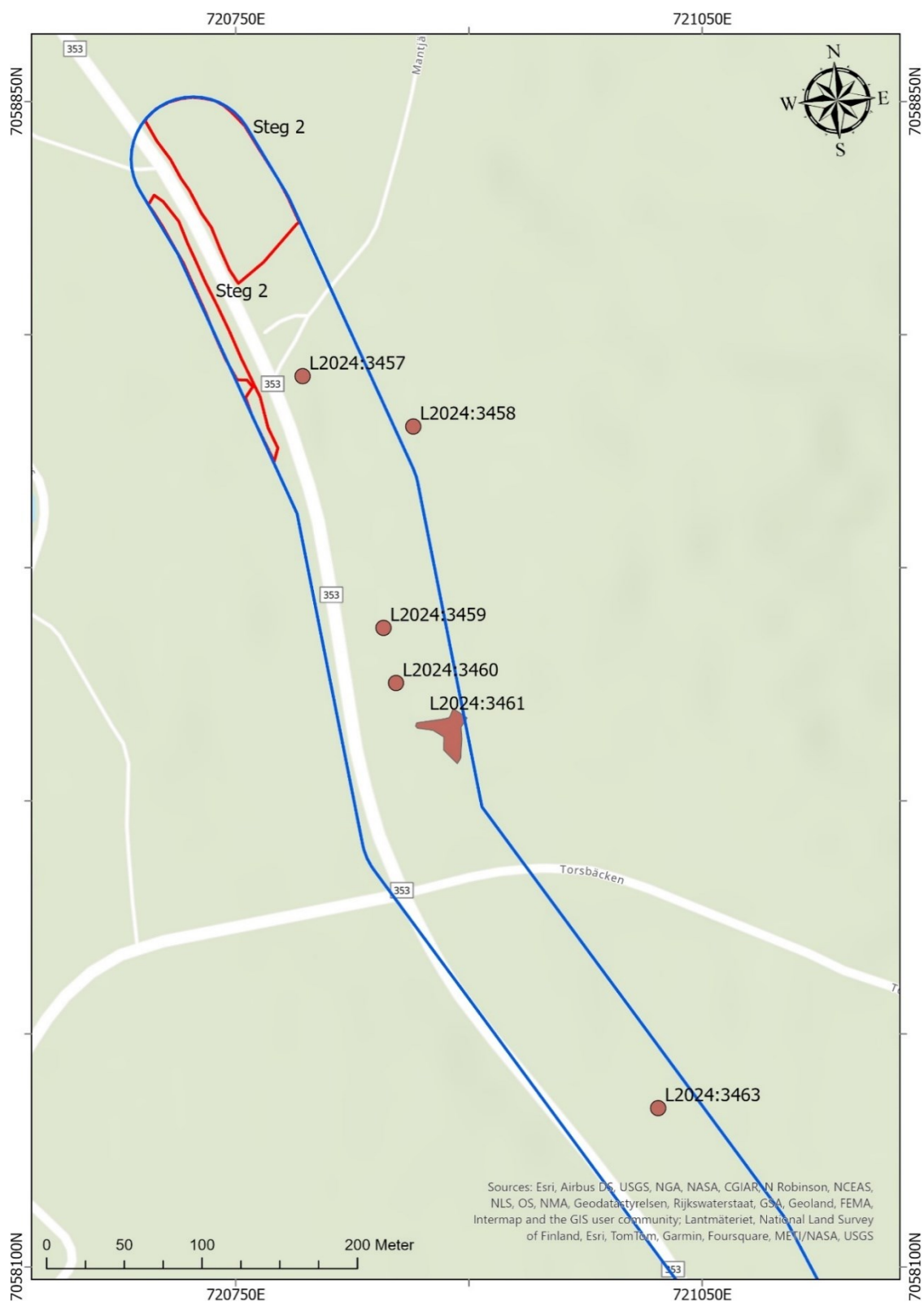
Förarbete och fältarbete utfördes som planerat i form av okulär besiktning och inventering. Det registrerades 5 nya lämningar som samtliga fått statusen övrig kulturhistorisk lämning. Dessa lämningar utgörs av 1 brott/täkt (granitbrott) och 4 militära anläggningar övrigt (skyttevärn) (se bilaga 1 och figur 7-8). I utredningen ingick även återbesök av två sedan tidigare registrerade brott/täkter och ett stenbrott (nr. 3000215) som registrerats inom ramarna för Skog och historiaprojektet.

Steg 1-utredning

Det registrerades 5 nya lämningar som samtliga fått statusen övrig kulturhistorisk lämning. Dessa lämningar utgörs av 1 brott/täkt (granitbrott) och 4 militära anläggningar övrigt (skyttevärn) (se bilaga 1 och figur 6–8).

Figur 6: Översiktskarta med utredningsområdet och registrerade lämningar.

Figur 7: Översiktskarta över registrerade lämningar i uo N del.

I uo:s NV del påträffades 4 skyttevärn. Området är sedan tidigare känt för att vara ett militärt övningsområde och det finns ett flertal värn registrerade sedan tidigare strax utanför uo. Tre av värnen som påträffades under utredningen (L2024:3459, L2024:3457, L2024:3458) var

konstruerade av kallmurade sprängstenar, antingen formade som halvcirklar mot bergväggar eller cirkelar på berghällar och bergskrön.

Figur 8. Översiktskarta över uo:s S del.

Figur 9. Stridsvärn L2024:3460 på klipphylla. Foto från NV.

Det fjärde värnet (L2024:3460) skiljer sig något från de andra eftersom det utgjordes av en oval grop i marken med en diffus vall av jord. Värnet var därtill placerat nere i det flacka skogslandskapet till skillnad från de övriga som fanns i högre bergigare terräng.

Figur 10: Skyttevärn L2024:3460. Foto från NV.

Strax SÖ om de registrerade värnen påträffades ett område med brott/täkter. Stenbrotten utgjordes av tre områden. Vid alla tre stenbrott fanns borrhål i berget och i löst liggande sprängstenar. Sprängstenarna som omgav stenbrotten var av samma karaktär som de stenar skyttevärnen i området är byggda av vilket leder fram till tolkningen att stenarna troligen brutits i militärt övningssyfte.

För beskrivning av lämningarna och deras läge hänvisas till lämningslistan i bilaga 1, samt kartorna i figur 7-8.

Figur 11: V granitbrottet inom område med brott/täkter L2024:3461. Foto från V.

Figur 12: S granitbrottet inom område med brott/täkter L2024:3461. Foto från SSV.

Återbesökta lämningar

Ett stenbrott (3000215) som registrerats i Skog och historiaprojektet återbesöktes inom uo. Stenbrottet gav ett sentida intryck och var av liknande karaktär som brott/täkt L2024:3461, med borrhål i konstruktionen. Stenbrottet har möjligen använts för att bryta sten till den militära verksamheten i området. Lämningen fick statusen övrig kulturhistorisk lämning och dess geometri och lämningsbeskrivning uppdaterades.

Figur 13: Brott/täkt L2024:3463. Foto från S.

I områdets S del fanns två sedan tidigare registrerade brott/täkter (L1938:5976 och L1938:6051) som skulle återbesökas inom ramen för denna utredning. Brotten var av en sentida karaktär och med borrhål i konstruktionen. Lämningarna behöll statusen övrig kulturhistorisk lämning och deras geometrier och lämningsbeskrivningar uppdaterades.

För beskrivning av lämningarna och deras läge hänvisas till lämningslistan i bilaga 1, samt kartorna i figur 7-8.

Figur 14: Brott/täkt L1938:5976. Foto från S.

Figur 15: Brott/täkt L1938:6051. Foto från SV.

Steg 2-lägen

Inom undersökningsområdet påträffades 2 ytor som efter den okulära besiktningen kan vara aktuella för vidare steg 2-utredningar (se figur 7). Ytorna ligger intill varandra på vardera sidan om landsvägen i uo:s NV del. Steg 2-läget på SV sidan om vägen utgörs av postglacial sand och är bevuxet med enstaka barrträd och bärris. Området är dock stört av mindre sandtag och körspår från skogsmaskiner men är fläckvis orört.

Steg 2-läget på NÖ sidan om vägen är beläget på delvis flack mark med en sandås i områdets NÖ del som bortom åsen vetter ut mot en mindre myr strax utanför uo. Området är bevuxet med yngre tallskog. Båda delområdena skulle kunna utgöra bra boplatslägen.

Rekommendation

Västernorrlands museum rekommenderar i första hand att de planerade byggnationerna anläggs på så sätt att samtliga lämningar kan bevaras. Är detta inte möjligt rekommenderas dokumentation av de kulturlämningar som påverkas av exploateringen, samt att ytorna som pekats ut till steg 2-utredning undersöks vidare.

Tekniska och administrativa uppgifter

Uppdragsnummer i Fornreg	202400806
Beställare	Vattenfall Eldistribution AB
Västernorrlands museum dnr	2024/118
Länsstyrelsens dnr	431-1858-2024
Län	Västerbotten
Landskap	Ångermanland
Kommun	Nordmaling
Socken	Nordmaling
Fastighet	Lögdeå 3:149, 8:52, Rundvik 1:3, 1:1, Botniabanan 10:1, Mo 3:105, 3:106, 3:107, 3:85, 3:111, 2:32, 2:33, S:8, 4:1, 3:85, Nordmalings prästbord 1:108, 1:104, 1:9
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Koordinater mittpunkt	N 7 057 453 E 721 006
Höjd över havet	1-35 m.ö.h.
Fältarbetstid	20240708-20240709
Fältpersonal	Ida Lundberg (projektledare), Madeleine Nilsson
Rapportsammanställning	Ida Lundberg
Kartering	Fältreg, programvara ArcGIS Pro

Dokumentationsmaterial i form av fotografier, mätfiler och beskrivningar förvaras på Västernorrlands museum.

Arkivhandlingar

Ärendet förvaras i arkivet på Västernorrlands museum.

I ärendet ingår förfrågan om undersökningsplan och kostnadsberäkning, beslut samt andra relevanta handlingar.

Referenser

Hellsten, T. (2023) *Arkeologisk utredning: Inom fastigheten Mo 3:85 i Olofsfors, Nordmalings kommun, Västerbottens län*. Rapport Dnr 512/23. Umeå: Västerbottens museum.

Historiska kartor

Generalstabskartan, Umeå, 63-1, 1920, Rak-id: J242-63-1

Bilaga 1. Registrerade lämningar

L.nr.	Lämnings typ	Beskrivning	Antikva- risk bedöm- ning
L2024:3463	Brott/täkt	Granatbrott, dagbrott, ca 15 m l (NÖ-SV) och 1-1,7 m h, i bergvägg. Kring brottet ligger lösa, huggna stenar, 0,3-1,5 m st. Borrhål i berget och i lös sten på marken.	Ö.k.l.
L2024:3461	Brott/täkt	Område med brott/täkter, 36x12-33 m (huvudsaklig riktning N-S), bestående av 3 stenbrott. Längst i V är stenbrott, dagbrott nr. 1, ca 5 m br (NÖ-SV) och 4-7 m högt i bergvägg i två etager. Synliga, långsmala brottytor, 0,3-4 m br. Ett synligt borrhål i bergväggen. Framför brottet finns 2 murkna trästockar och en liggande, med inspikade spikar. På marken under brottet och på den mellersta hyllan ligger brutna stenar, 0,3-1,3 m st. På hyllan i brottets mitt har det möjligen varit ett militärt skyttevärn som rasat samman. 10 m NNÖ om nr. 1 är stenbrott, dagbrott nr. 2, ca 22 m l (Ö-V, N-S) och 2 m h runt bergvägg (Ö-V, N-S). Dominerande på Ö-V sidan. Synliga, långsmala brottytor, 0,3-4 m br. 3 synliga borrhål i bergvägg och 5 i löst liggande stenar. På marken under brottet ligger brutna stenar, 0,5-1,8 m st. 16 m S om nr. 2 är stenbrott, dagbrott nr 3, ca 10,5 m l (N-S och Ö-V), inhugget i bergvägg (N-S och Ö-V). Dominerande längs N-S sidan. Ett flertal synliga borrhål i bergvägg. På marken under brottet ligger brutna stenar, 0,5-1,8 m st. Stenbrotten härrör troligen från den militära verksamheten i området.	Ö.k.l.
L2024:3460	Stridsvärn	Skyttevärn, bestående av en bågformad/ojämn vall, 3 m l (V-Ö), intill 2 m br och 0,9 m h. Bestående av 0,3-1,3 m st kallmurade, huggna stenar. Kring skyttevärnet är spridda hugga stenar. Skyttevärnet är ojämnt och möjligen inte helt färdigbyggt eller förstört.	Ö.k.l.
L2024:3459	Stridsvärn	Skyttevärn, bestående av en bågformad vall, 3 m l (NNÖ-SSV), intill 2 m br och 0,5 m h. Bestående av kallmurade 0,3-0,5 m st huggna stenar.	Ö.k.l.
L2024:3458	Stridsvärn	Skyttevärn, hästskoformat, ca 3 m l, (NNV-SSV), 2 m br och 1 m h mot berghäll i NNV. Bestående av kallmurade 0,4-0,9 m st huggna stenar. Öppning mot N, ca 0,7 m br.	Ö.k.l.
L2024:3457	Stridsvärn	Skyttevärn, oval, 3x2 m st (N-S) och 0,5-0,8 m dj. Omgiven av diffus vall i N och Ö, 0,1 m h.	Ö.k.l.
L1938:6051	Brott/täkt	Stenbrott, 4x3 m st (Ö-V) och 0,5 m h. Bestående av 5 1,5-1,1x 0,3-0,8 m st stenblock och mindre sprängsten över ytan. Synliga borrhål i de två största stenblocken, 0,08-0,4 m l.	Ö.k.l.
L1938:5976	Brott/täkt	Stenbrott, oregelbundet, 4x2 m st och 0,1-3 m h. Bestående av sprängstensliknande 0,1-0,4 m st stenar i två mindre högar intill varandra.	Ö.k.l.

Bilaga 2. Fotolista

Bildnr	Motiv	Sett från
1	L1938:6051 Brott/täkt	V
2	L2024:3463 Brott/täkt	S
3	L2024:3463 Brott/täkt	S
4	L2024:3463 Brott/täkt	S
5	L1938:6051 Brott/täkt	SV
6	L1938:6051 Brott/täkt, borrhål	V
7	L1938:6051 Brott/täkt	V
8	L1938:6051 Brott/täkt	V
9	Våtmark norr om kantarellerna	V
10	Våtmark norr om kantarellerna	V
11	L2024:3457 stridsvärn	V
12	L2024:3457 stridsvärn	V
13	L2024:3457 stridsvärn	V
14	L2024:3458 stridsvärn	SV
15	Sentida grop	NO
16	Naturbildning	NV
17	Naturbildning	SO
18	L2024:3461 Brott/täkt	S
19	L2024:3463 Brott/täkt, arkeologen Ida Lundberg i bild	V
20	Områdesbild, skog i NV delen	N
21	Områdesbild, skog i NV delen	N
22	Orkidé, skogen i NV delen	O
23	Ogenomträngligt område söder om väg mot Olofström och E4. Norr om E4	NO
24	Arbetsbild efter korsning av järnvägsspår, söder om E4, arkeologen Ida i bild	SV
25	Arbetsbild efter korsning av järnvägsspår, söder om E4, arkeologen Ida i bild	SV
26	Mellan camping i Rödviken och L1938:5983	NV
27	Områdesbild SV delen av uo, N om L1938:6051	V
28	Stridsvärn, L2024:3457	NV
29	Områdesbild N delen av uo, nära L2024:3457	VSV
30	Områdesbild i S delen	NNV
31	Områdesbild i S delen, ån	NNV
32	L1936:1689 Stridsvärn	V
33	L1936:1689 Stridsvärn, arkeologen Madeleine Nilsson i bild	V
34	L1936:1689 Stridsvärn	V
35	Områdesbild, klipporna/bergen i N delen vid stridsvärnen	NV
36	Områdesbild, klipporna/bergen i N delen vid stridsvärnen	NNV
37	Områdesbild, klipporna/bergen i N delen vid stridsvärnen	NV
38	Områdesbild, klipporna/bergen i N delen vid stridsvärnen	NV
39	Områdesbild, hållmark i N delen vid stridsvärnen	S
40	Skyttevärn, redan registrerad inom ytan L2020:7790	Ö

41	Skyttevärn, redan registrerad inom ytan L2020:7793	V
42	Skyttevärn, redan registrerad inom ytan L2020:7793	V
43	L2024:3460 Stridsvärn	NV
44	L2024:3460 Stridsvärn	NV
45	L2024:3459 Stridsvärn	SSÖ
46	L2024:3461 Brott/täkt	V
47	L2024:3461 Brott/täkt	V
48	L2024:3461 Brott/täkt	V
49	L2024:3461 Brott/täkt	SSÖ
50	L2024:3462 Brott/täkt	SSÖ
51	L2024:3462 Brott/täkt	SSÖ
52	L2020:7792 Stridsvärn, redan registrerad inom ytan	NV
53	L2020:7792 Stridsvärn, redan registrerad inom ytan	V
54	Arbetsbild, arkeologen Madeleine i mellersta delen av uo	ÖNÖ
55	Arbetsbild, arkeologen Madeleine i mellersta delen av uo	ÖNÖ
56	Arbetsbild, arkeologen Madeleine i mellersta delen av uo	ÖNÖ
57	Arbetsbild, arkeologen Madeleine i mellersta delen av uo	ÖNÖ

Nordmaling MN (1).JPGNordmaling MN (2).JPGNordmaling MN (3).JPGNordmaling MN (4).JPGNordmaling MN (5).JPG

Nordmaling MN (6).JPGNordmaling MN (7).JPGNordmaling MN (8).JPGNordmaling MN (9).JPGNordmaling MN (10).JPG

Nordmaling MN (11).JPGNordmaling MN (12).JPGNordmaling MN (13).JPGNordmaling MN (14).JPGNordmaling MN (15).JPG

Nordmaling MN (16).JPGNordmaling MN (17).JPGNordmaling MN (18).JPGNordmaling MN (19).JPGNordmaling MN (20).JPG

Nordmaling MN (21).JPGNordmaling MN (22).JPGNordmaling MN (23).JPGNordmaling MN (24).JPGNordmaling MN (25).JPG

Nordmaling MN (26).JPG

57.jpg